

1.1 MIGRAČNÍ A PŘIROZENÝ PŘÍRŮSTEK V PRAZE

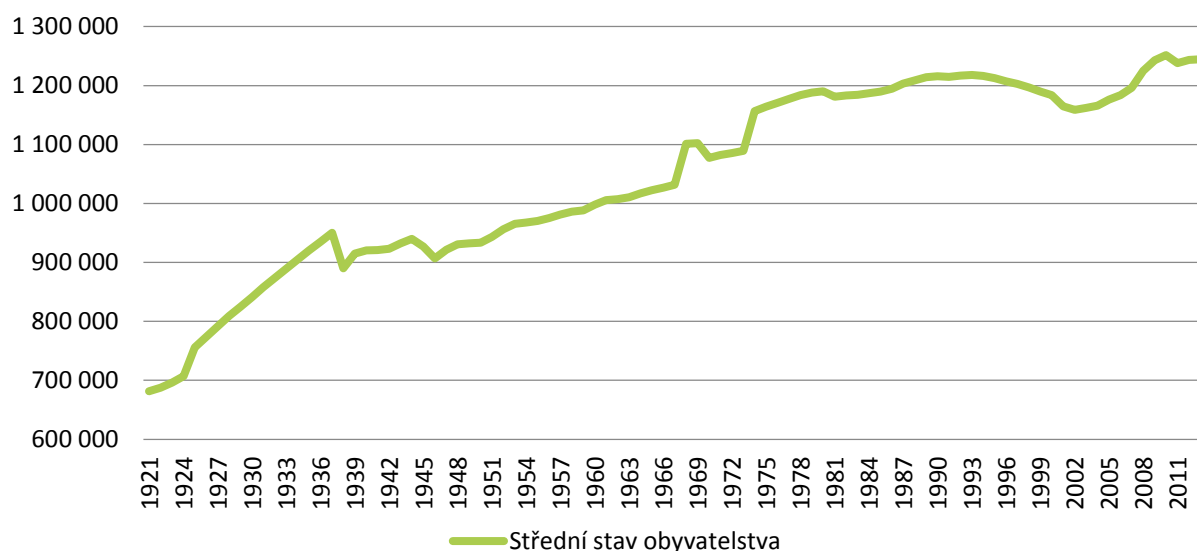
Nina Dvořáková

Bilance obyvatelstva je tvořena dvěma základními složkami, přirozenou reprodukcí, jež je podmíněna procesy rození a vymírání, a migrací. Výslednou hodnotu přirozeného přírůstku, resp. úbytku obyvatelstva tvoří rozdíl mezi počtem živě narozených a zemřelých osob. Druhá složka populační bilance - migrace, jež je označována také jako mechanický pohyb osob, je tvořena rozdílem mezi počtem přistěhovaných a odstěhovaných osob. Vývoj počtu obyvatel města můžeme považovat za základní ukazatel dynamiky populace, ale zároveň i ekonomické situace. V průběhu 20. století se uceleně této tématice věnovala řada autorů (např. Boháč 1923, Pohl 1932, Král 1946, Hampl 1982) v poslední době také Ouředníček (2002) nebo Ouředníček a Novák (2012). Hlavním cílem specializované mapy je postihnout prostorovou diferenciaci přirozené měny a migračního chování souhrnně jako dva komplementární procesy na úrovni katastrálních území (v meziválečném období) a urbanistických obvodů (v současnosti). Mapový list obsahuje dvě mapy, které hodnotí bilanci obyvatelstva v Praze v průběhu 20. let minulého století a v prvním desetiletí 21. století. Mapy jsou založeny na datech ze Sčítání lidu v Republice Československé (z let 1921 a 1930) a z průběžné evidence přirozené měny a migrace evidované Českým statistickým úřadem mezi lety 2001 až 2011. Uvedené zdroje dat poskytují unikátní územní podrobnost sledovaných dat na území hlavního města Prahy. Pro srovnání populačně různě velikých území jsou použity hrubé míry, jež přepočítávají migrační a přirozený přírůstek (úbytek) na 1000 obyvatel středního stavu.

V mapách je zobrazen vztah mezi komponenty populační bilance sledovaných územních jednotek. Tento vztah je určen dosaženou velikostí hodnot hrubých měr migračního salda a přirozeného přírůstku a odráží se v poloze sledovaných administrativních jednotek v kartézské soustavě souřadnic. Každý z osmi oktantů kartézské soustavy souřadnic nám poskytuje informaci o tom, který z komponentů má převládající vliv na populační vývoj jednotky. Současně je na základě umístění bodu (územní jednotky) v grafu možné klasifikovat celkový trend populačního vývoje sledovaného území. Způsob zpracování dat populační bilance byl inspirován článkem Johna W. Webba (1963), jenž ve své práci obdobným způsobem hodnotil komponenty populační bilance ve venkovských a městských oblastech ve 20. letech minulého století na území Anglie a Walesu.

Období po roce 1918 označuje Votrubec (1965) za jednu z populačně nejbouřlivějších etap ve vývoji pražské metropole (viz obrázek 1.1.1). Nejenže v tomto období byla zákonem, který vešel v platnost v roce 1922, vytvořena tzv. Velká Praha, kdy bylo k osmi pražským čtvrtím připojeno dalších 38 obcí nebo jejich částí, ale rovněž pokračovaly asanační práce v historickém centru a postupné zastavování volných území. Celkový počet obyvatel tak díky administrativnímu rozšíření hranic narostl o téměř dvě třetiny oproti původnímu stavu.

Obrázek 1.1.1: Vývoj počtu obyvatel Prahy 1921–2013

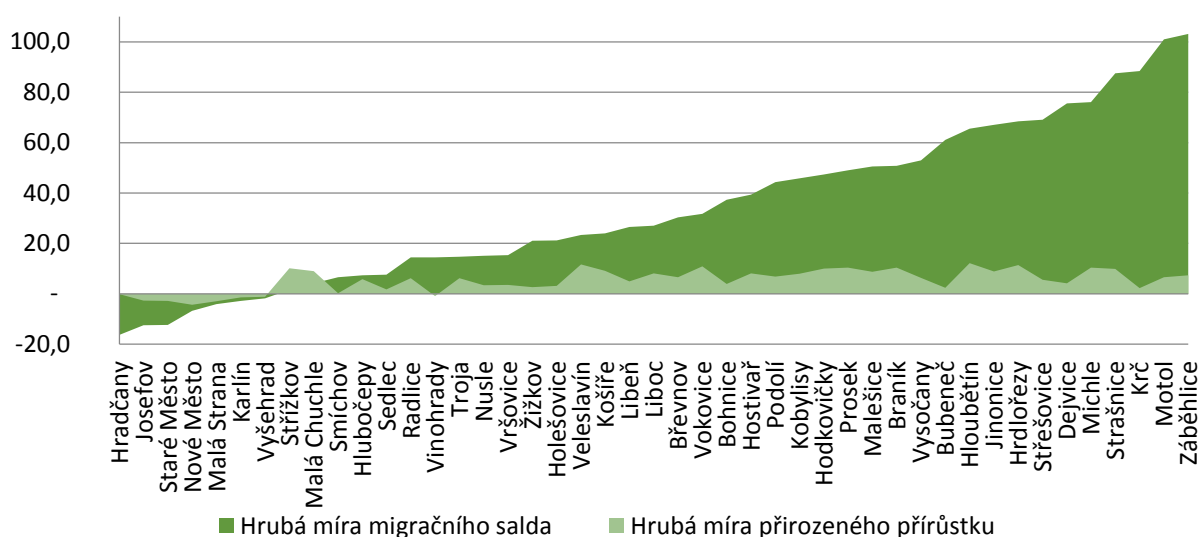
Zdroj: ČSÚ, 2013

Poznámka: Rok 1945 a 1946 bez dat za obyvatelstvo německé národnosti

Populační růst však není spojen pouze s územním rozšířením hranic, ale odráží i tehdejší demografické trendy. Praha jako celek rostla ve 20. letech minulého století především díky vysokým migračním ziskům. Pokud bychom porovnávali migrační zisky a přirozenou měnu, přesahovalo kladné migrační saldo desetinásobek pražského přirozeného přírůstku. Praha tak během deseti let získala přes 170 tisíc obyvatel. V průběhu desetiletí však došlo k poklesu přirozeného přírůstku. Počet zemřelých osob převýšil počet živě narozených již v roce 1929 a v Praze tak opět po deseti letech více lidí umíralo. Negativní trend v oblasti přirozené populační reprodukce zůstal pro Prahu typický i v druhé polovině 30. let 20. století. Naopak migrací Praha získávala až do počátku 40. let 20. století (Ouředníček 2002). Nejvyšších migračních zisků dosahovala Praha ve druhé polovině 20. let. Jedním z důsledků silného přílivu migrantů byl například živelný vznik nouzových kolonií v sousedství průmyslových podniků a v periferních lokalitách Prahy (Votrubec 1965, Ouředníček 2002). Výsledky sčítání lidu z roku 1930 ukazují, že v Praze bylo v té době evidováno více než 848 tisíc přítomných obyvatel. Podle Votrubce (1965) se do Prahy nejčastěji stěhovali lidé s nižším sociálním statusem žijící na území jižní Čech či Českomoravské vysočiny. Na počátku třetího desetiletí tak v Praze žilo již 60 % osob narozených mimo území Prahy.

Pro většinu pražských katastrálních území byl ve 20. letech minulého století typický nárůst počtu obyvatel. Velká část katastrálních území nacházející se mimo historické jádro Prahy populačně rostla díky migračním ziskům, které významnou měrou převyšovaly přirozený přírůstek. Pouze u okrajových katastrů Střížkova a Malé Chuchle byl populační zisk ovlivněn více přirozeným přírůstkem než stěhováním, naopak katastr Vinohrad, ležící na pomezí městského centra a vnitřní periferie, přirozenou měnou ztrácel a migrací získával. Vzhledem k počtu obyvatel patřily mezi migračně nejvíce

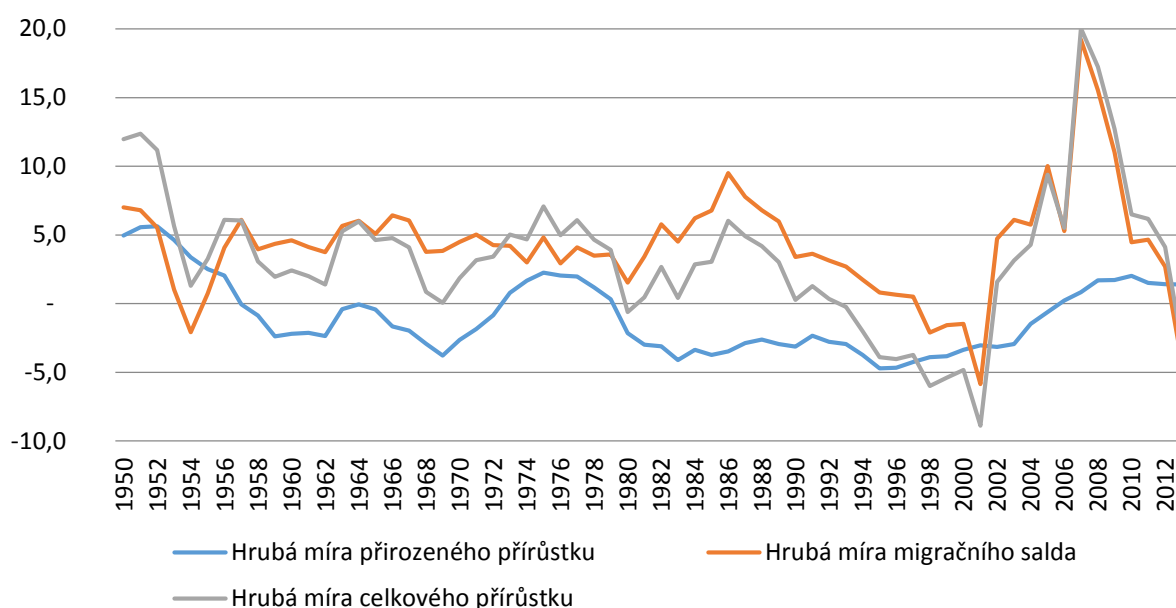
ziskové lokality Záběhllice, Motol, Krč, Strašnice, Michle, Dejvice a Střešovice. Naopak přirozenou měnou populačně nejvíce získávaly katastry Hloubětín, Veleslavín, Hrdlořezy a Vokovice (viz obrázek 1.1.2). Populačně progresivní růst pražských periferních čtvrtí vysvětluje Ouředníček (2002) jednak imigrací mladých obyvatel, ale i rodinným statutem lokalit. Obyvatelstvo okrajových čtvrtí tvořily především mladé rodiny s dětmi, což se odráželo ve vysokém zastoupení dětské složky v populaci a nízkém průměrném věku obyvatelstva. Zbylých sedm katastrálních území se vyznačovalo opačným demografickým trendem. Záporné migrační saldo a úbytek přirozenou měnou vytvářel z těchto pražských katastrů nacházejících se v historickém jádru města spolu s Karlínem kompaktní oblast charakteristickou úbytkem počtu obyvatel. Tyto centrální pražské katastry vytvářely základ tzv. city, jehož dříve dominantní rezidenční funkce byla postupně nahrazována jinými funkcemi. Hlavním posláním vznikajícího městského centra bylo především plnit reprezentativní, obchodní, kulturní a vzdělávací účel.

Obrázek 1.1.2: Hrubé míry populační bilance pražských katastrů mezi lety 1921 a 1930
Zdroj: SÚS, 1930

Současná populační bilance Prahy je ovlivněna z velké míry vývojem migrace. Od roku 2002 převažuje počet přistěhovalých osob nad vystěhovalými. Vývoj migrace však po roce 2001 ovlivnila změna v evidenci migračních ukazatelů. V roce 2001 byli nově do migračních statistik započítáni cizinci s přiznaným azylem a pobytem delším než 90 dní v jednom kalendářním roce. V roce 2004 jsou do evidence zahrnuti nově i občané Evropské unie s dlouhodobým či přechodným pobytem na území Česka (ČSÚ 2008). Praha tak roste především díky migraci cizinců (více viz mapový list sekce B 3.2 Migrace v Praze 2000–2013). Maximálních hodnot dosahují migrační zisky ve sledovaném desetiletí v období ekonomického růstu mezi lety 2007 a 2009 (viz obrázek 1.1.3). Po tomto období následuje ale značný pokles migračního salda, což je dáno i negativním vlivem hospodářské krize na počet volných pracovních míst. Opačný vývojový trend vykazuje přirozený přírůstek. Na počátku sledovaného období ještě převyšuje počet

zemřelých osob nad živě narozenými. V průběhu desetiletí, přesně v jeho polovině, ale počet živě narozených po dlouhém období opět přebírá dominantní úlohu v přirozené reprodukci pražské populace. Za vyšším počtem narozených dětí stojí zejména populačně silnější ročníky rodičů narozených v 70. letech 20. století. Spolu s tím dochází k pozvolnému poklesu počtu zemřelých osob, což je zapříčiněno nejen zastoupením jednotlivých věkových skupin v populaci, ale i zvyšující se střední délkou života. S počátkem dalšího desetiletí Praha ale opět migračně ztrácí a záporné hodnoty migračního salda nedokáže vyrovnat ani kladný přirozený přírůstek obyvatel.

Obrázek 1.1.3: Hrubé míry populační bilance Prahy 1950–2013

Zdroj: ČSÚ, 2013

Vývoj populační bilance a význam jeho dvou hlavních komponent v jednotlivých urbanistických obvodech mezi lety 2001 a 2011 zobrazuje kartogram v druhé polovině mapového listu. Negativní populační bilance je charakteristická pro urbanistické obvody ležící v centru Prahy a ve vnitřním městě. Jedná se především o lokality, ve kterých převládá historická zástavba či starší činžovní domy. Od centra směrem k okrajům města naopak přibývá lokalit s kladnou populační bilancí. Tento jednoduchý prostorový vzorec je na mnoha místech narušen různými typy zástavby s odlišnou kvalitou a stářím bytového fondu. Stáří výstavby, finanční dostupnost, ale i atraktivita bydlení v dané lokalitě jsou jedny z klíčových aspektů, které ovlivňují jak složení populace podle věku, tak i její fluktuaci. Přirozenou měnou roste pouze malé množství lokalit ležících ve vnějších částech Prahy. Většina územních jednotek lokalizovaných ve vnějším městě či na okraji města získává obyvatele v důsledku migrace. Kladnou populační bilanci na základě vyššího počtu přistěhovalých osob mají jak některé lokality vilových čtvrtí, ale také lokality v okrajových částech Prahy, v nichž převažují rodinné domy či původní

jádra dřívějších vesnických obcí, v jejichž okolí dnes vzniká nová rezidenční výstavba. Naopak populačně ztrátové v důsledku migrace jsou mimo městské centrum i některé větší sídlištní celky vystavěné v rozmezí 70–90. let, jako jsou například Stodůlky, Jižní Město, Bohnice, Ďáblice či část Modřan. Úbytek počtu obyvatel v důsledku přirozené změny zaznamenávají některé starší rezidenční lokality vnitřního města. Jedná se například o část Strašnic, Vinohrad, Žižkova a některé urbanistické obvody v Nuslích, Podolí a Krče.

Srovnání obou kartogramů poukazuje na rostoucí diferenciaci populační bilance mezi oběma sledovanými obdobími. Ve 20. letech minulého století, spadala katastrálních území pouze do čtyř z osmi kategorií Webbova diagramu a na většině pražského území převládal typ charakteristický populačním růstem s dominantní rolí migračního salda. Naproti tomu jsou prostorově menší urbanistické obvody v současné době rozloženy do všech osmi typů populační bilance. Podrobněji se oběma složkám celkového vývoje počtu obyvatel věnují specializované mapy v sekci 2 a 3.

Literatura:

BOHÁČ, A. (1923): Hlavní město Praha. Studie o obyvatelstvu. Státní úřad statistický, Bursík a Kohout, Praha.

ČSÚ (2008): Migrace v hlavním městě Praze 2001-2007. Český statistický úřad, Praha. (Dostupné online na <https://www.czso.cz/csu/czso/migrace-v-hlm-praze-2001-2007-n-tzjbtfun0m>).

HAMPL, M. (1982): Vývoj geografické diferenciacie Prahy z hlediska obyvatelstva. Sborník ČGS, 87, č. 4, s. 251–262.

KRÁL, J. (1946): Zeměpisný průvodce Velkou Prahou a její kulturní oblastí. Melantrich, Praha.

OUŘEDNÍČEK, M. (2002): Urbanizační procesy obyvatelstva v Pražském městském regionu. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha.

OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2012): Populační vývoj Prahy a jejího zázemí v transformačním období. In: Ouředníček, M., Temelová, J. eds.: Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 25–46.

POHL, J. (1932): Vylidňování venkova v Čechách v období 1850-1930. Prometheus, Praha.

VOTRUBEC, C. (1965): Praha, zeměpis velkoměsta. Státní pedagogické nakladatelství, Praha.

WEBB, J. W. (1963). The natural and migrational components of population changes in England and Wales, 1921–1931. *Economic Geography*, 39, s. 130–148.

Zdroje dat:

ČSÚ (2012): Databáze bilance obyvatelstva za urbanistické obvody Prahy v letech 2001–2011. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2013): Obyvatelstvo v Praze 1919–2013. Český statistický úřad, Praha.

SÚS (1934): Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930. Státní úřad statistický, Praha.